

การแสดงสร้างสรรค์ ชุต โนราเหยียบเสนา The Creative Nora Yeabsen Dance

ไกรศร จันทน้อย / Kraisorn Juntanoy¹

Received: Jun 30, 2022 Revised: Oct. 25, 2022 Accepted: Dec. 13, 2022

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพิธีกรรมการเหยียบเสนาในพิธีกรรมโนราโรงครู และการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะการแสดงโนรา ชุต โนราเหยียบเสนา โดยใช้วิธีการศึกษาจากเอกสาร การสัมภาษณ์ และการสังเกตการณ์เกี่ยวกับการเหยียบเสนาในพิธีกรรมโนราโรงครูแล้วนำองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษามากำหนดเป็นแนวคิด รูปแบบ และองค์ประกอบการแสดงงานสร้างสรรค์ ชุต โนราเหยียบเสนา

ผลการวิจัย จากการศึกษาพิธีกรรมการเหยียบเสนาในพิธีกรรมโนราโรงครูพบว่า เสน คือ เนื้องอกที่นูนออกมาจากผิวหนัง แม้เสนาจะไม่ทำให้เกิดอาการเจ็บปวด แต่อาจส่งผลกระทบต่อระบบประสาทสัมผัสได้ เสนสีแดง เรียกว่า “เสนทอง” เสนสีดำ เรียกว่า “เสนดำ” ทางด้านการแพทย์ เรียกเสนาว่า “ฮีแมงจีโอมา” การเหยียบเสนา คือ พิธีกรรมการรักษาเสนา ตามหลักความเชื่อของโนรา ซึ่งเชื่อว่าต้องให้โนราใหญ่เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมเหยียบเสนาให้ จึงจะสามารถหายขาดได้ โดยโนราใหญ่จะลงอักขระที่นิ้วหัวแม่เท้า และแตะที่เครื่องประกอบพิธีพร้อมบริกรรมคาถา แล้วใช้นิ้วหัวแม่เท้าเหยียบลงตรงบริเวณเสนา จึงเรียกพิธีกรรมนี้ว่า “เหยียบเสนา” ด้านรูปแบบพิธีกรรมพบ 3 รูปแบบ คือ 1) พิธีกรรม

---

¹คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

¹The Faculty of Humanities and Social Sciences, Bansomdejchaopraya Rajabhat University.

การเหยียบเสนในพิธีกรรมโนราโรงครู 2) พิธีกรรมการเหยียบเสนหน้าหิ้งครูหมอโนรา และ 3) พิธีกรรมการเหยียบเสนในสถานที่อื่น ๆ ที่เหมาะสม ด้านขั้นตอนในพิธีกรรมการเหยียบเสน พบว่ามีขั้นตอนหลัก 12 ขั้นตอน ส่วนด้านองค์ประกอบสำคัญของพิธีกรรมการเหยียบเสนพบ 8 องค์ประกอบ คือ 1) ผู้ประกอบพิธีกรรม 2) ผู้เข้าร่วมพิธีกรรม 3) บทร้อง 4) คาถา 5) ดนตรีและเพลง 6) ท่ารำ 7) การแต่งกาย 8) อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบพิธีกรรม สำหรับการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะการแสดงโนรา ชุด โนราเหยียบเสน ในด้านแนวคิดการแสดงได้มีการค้นพบจุดร่วมที่เหมาะสมในการสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์ชุดใหม่กับการรักษาไว้ ซึ่งความเชื่อ ค่านิยมและประเพณีดั้งเดิมของพิธีกรรมการเหยียบเสนในด้านการแสดงได้กำหนดรูปแบบการสร้างสรรค์ศิลปะการแสดงโนราให้อยู่ในนาฏยจารีตเดิมของโนรา ส่วนด้านองค์ประกอบการแสดงได้มีการสร้างสรรค์ท่ารำ ดนตรี บทร้อง เครื่องแต่งกายโนรา และอุปกรณ์ประกอบการแสดง

คำสำคัญ : การแสดงสร้างสรรค์ เสน โนราเหยียบเสน

Abstract

This research aimed at studying the rite in Nora Rong Kru ceremony, which is called “Yeabsen” and the creative Nora Yeabsen dance. The methods of the study included documentary research, interviews, and observation on the presence of Yeansen rite in Nora Rong Kru ceremony. The results serve as a basis for creating ideas, dancing forms, and crucial elements in the Nora Yeabsen dance.

The results indicate that “Sen” means skin tumours abnormally grown out of the human body and they might increase in size. Although they cause no pain, they may affect the physical sensation of a person with skin tumours. The red tumour is called “Sen Thong”, and the black one is called “Sen Dum”. These types

of tumours are called hemangioma by dermatologists. Yeabsen is a healing rite held among Nora troupes. It is believed that the master of Nora who leads the ceremony can get rid of the tumours completely by using his toe with a holy tattoo printed on it to step on the ritual items then on the tumours, aiming to cure the disease. The Yeabsen rite is divided into three types: 1) Yeabsen rite in Nora Rong Kru ceremony, 2) Yeabsen rite in front of a Nora pedestal, and 3) Yeabsen rite in other appropriate places. The Yeabsen rite includes 12 steps and 8 components which are 1) master of the rite, 2) participants, 3) ritual lyrics, 4) holy spell, 5) music and songs, 6) dance postures, 7) costumes, and 8) equipment to be used in the rite. A combination of traditional and contemporary dance was employed in the creation of Nora Yeabsen dance. This dance respectfully remains the belief and conventional values of Nora Yeabsen rite. This dance's components included creative postures, music, lyrics, Nora costume, and dancing equipment.

Keywords : Creative Dance, Sen, Nora Yeabsen

บทนำ

โนราเป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้านภาคใต้ที่มีอัตลักษณ์โดดเด่น และมีการสืบทอดกันมายาวนานจนถึงปัจจุบัน โนราเป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้านภาคใต้ที่ได้รับการยกย่องจากองค์กรการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติหรือยูเนสโก และถูกขึ้นทะเบียนให้เป็นมรดกโลกที่จับต้องไม่ได้ของมนุษยชาติ เมื่อวันที่ 15 ธันวาคม 2564 โนราถือเป็นศิลปะการแสดงที่ช่วยสร้างบรรทัดฐาน และหล่อหลอมคนในสังคมให้เป็นสังคมที่ดีงามตลอดมา ด้วยการสอดแทรกคำสอนคติความเชื่อค่านิยม และขนบธรรมเนียมประเพณีผ่านพิธีกรรมในศิลปะการแสดงโนรา สิ่งเหล่านี้ คือ ระบบคุณค่าทางสังคมที่ถูก

ส่งต่อและสร้างรากฐานให้กับคนในสังคมภาคใต้สืบมา แต่เนื่องจากกระแสโลกาภิวัตน์ส่งผลให้เกิดความเจริญก้าวหน้าทางด้านการคมนาคมเทคโนโลยี และการสื่อสาร เมื่อมีการเชื่อมโยงทางสังคมที่กว้างขวางผ่านทางสื่อและเทคโนโลยีที่ทันสมัย ย่อมทำให้เกิดความหลากหลายทางสังคมและวัฒนธรรม โดยลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมดังกล่าวเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา และมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับความอยู่รอดของวัฒนธรรมดั้งเดิม ซึ่งอาจเปลี่ยนแปลงและเสื่อมสลายไปเพราะการถูกกลืนทางวัฒนธรรม ดังนั้นเมื่อศิลปะการแสดงมีการกำเนิดขึ้น ก็จำเป็นต้องมีการพัฒนาอยู่เสมอเพื่อไม่ให้สูญสลายไป เพราะการเสื่อมความนิยมและขาดการสืบทอด ดังที่ สุรพล วิรุฬห์รักษ์ (2547, น.26) ได้กล่าวไว้เกี่ยวกับวงจรความเปลี่ยนแปลงทางด้านนาฏศิลป์ ดังนั้นกระบวนการสร้างสรรค์ทางด้านนาฏศิลป์จึงเข้ามามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาศิลปะการแสดงโนราให้มีความแปลกใหม่ และคงความนิยมไว้ได้

โนราในแต่ละยุคสมัยได้รับการปรับปรุงและพัฒนาผ่านกระบวนการสร้างสรรค์มาโดยตลอด จากที่เคยมีบทบาทหน้าที่และความสำคัญในด้านพิธีกรรมได้มีการปรับเปลี่ยนมาเน้นความบันเทิงเป็นหลัก โดยปรับปรุงพัฒนาองค์ประกอบต่าง ๆ ในการแสดง ทั้งการนำเอาเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาผสมผสานการนำรูปแบบสื่อบันเทิงสมัยใหม่มาปรับใช้ในการแสดงโนรา ทั้งด้านดนตรี วรรณกรรมเพื่อการแสดง การแต่งกาย และการนำนวัตกรรมใหม่ ๆ มาปรับใช้ในการนำเสนอ ดังที่ พิทยา บุขรรัตน์ (2553, น.15) ได้กล่าวไว้เกี่ยวกับพัฒนาการทางด้านศิลปะการแสดงโนราในยุคสมัยต่าง ๆ ซึ่งทำให้เห็นได้ว่าความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นอัจฉริยภาพของศิลปินรุ่นก่อนที่ได้ริเริ่มสร้างสรรค์ โดยการปรับปรุงและค้นหาแนวทางที่เป็นนวัตกรรมใหม่ ๆ เพื่อการพัฒนาและรักษาศิลปะการแสดงโนราเอาไว้จนสามารถส่งต่อศิลปะการแสดงโนรามาจจนถึงยุคปัจจุบัน และแน่นอนว่าการอนุรักษ์ศิลปะการแสดงโนราให้คงอยู่ต่อไป นาฏศิลป์รุ่นปัจจุบันจำเป็นต้องพัฒนาศิลปะการแสดงโนราให้สอดคล้องกับยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลง โดยใช้

กระบวนการสร้างสรรค์ ซึ่งมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาเพื่อกองความนิยม และตอบสนองความต้องการของผู้ชมตามยุคสมัย ปัจจุบันเห็นได้ว่านาฏศิลป์ป็นรุ่นใหม่ ๆ ได้มีการสร้างสรรค์ผลงานเกี่ยวกับศิลปะการแสดงโนรามากมายและเกิดการวิพากษ์วิจารณ์มากมาย เนื่องจากผลงานการสร้างสรรค์ทางด้านศิลปะการแสดงโนราเหล่านั้น มีความเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมความเชื่อของโนราและอาจส่งผลกระทบต่อระบบความเชื่อดั้งเดิมในพิธีกรรมของโนราได้ ซึ่งเห็นได้ว่าการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะการแสดงโนราที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมนั้นเป็นเรื่องที่ยาก ผู้วิจัยจึงเกิดแรงบันดาลใจในการศึกษา เพื่อหาแนวทางในการสร้างสรรค์ผลงานที่เหมาะสม สำหรับศิลปะการแสดงโนราที่มีความเกี่ยวข้องกับพิธีกรรม ประกอบกับผู้วิจัยนั้น มีความสนใจเกี่ยวกับพิธีกรรมการเหี้ยบเสนในพิธีกรรมโนราโรงครู จึงมุ่งเน้นศึกษาเพื่อหาแนวทางในการสร้างสรรค์ที่เหมาะสมจนเกิดเป็นผลงานการแสดงสร้างสรรค์ทางด้านศิลปะการแสดงโนรา ชุด “โนราเหี้ยบเสน”

ศิลปะการแสดงโนราสร้างสรรค์ชุด “โนราเหี้ยบเสน” เป็นศิลปะการแสดงที่สร้างสรรค์ขึ้น โดยมีแนวคิดมาจาก “พิธีกรรมเหี้ยบเสน” ในพิธีกรรมโนราโรงครู ซึ่งเป็นพิธีกรรมเกี่ยวกับการรักษาเสน โดยข้อมูลจากสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่มที่ 18 (2542, น.2,688) ได้อธิบายเกี่ยวกับเสนว่า “เสน” คือ โรคชนิดหนึ่งที่เกิดจากความผิดปกติของผิวหนังคล้ายปานดำปานแดง แต่มีลักษณะนูนและหนามอกขึ้นมาจากผิวหนังคล้ายเนื้ออกไม่มีอาการเจ็บปวด แต่อาจทำให้ดูน่ารังเกียจ ตามความเชื่อพื้นบ้านเชื่อกันว่าเสนนั้นเกิดจากการกระทำของผีที่เรียกว่า “ผีเจ้าเสน” ซึ่งจะรักษาให้เสนหายได้นั้นก็ต้องให้โนราใหญ่เหี้ยบรักษาตามพิธีกรรม

พิธีกรรมเหี้ยบเสน เป็นพิธีกรรมเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องการรักษาโรคตามหลักความเชื่อทางไสยศาสตร์ที่สามารถพบเห็นได้ในพิธีกรรมโนราโรงครู จากการสัมภาษณ์ สุพัฒน์ นาคเสน (2564) หัวหน้ากลุ่มสาระวิชาการแสดงพื้นบ้าน วิทยาลัยนาฏศิลป์นครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 15 ธันวาคม 2564 ได้อธิบายเกี่ยวกับรูปแบบการรำโนราในพิธีกรรมการเหี้ยบเสนของโนราแต่ละคณะว่า โนราแต่ละคณะนั้นมีท่ารำประกอบบ้างเพียงไม่กี่ท่า บางคณะก็ไม่มี

แบบแผนท่ารำตายตัว และบางคณะก็ไม่มีท่ารำประกอบ ซึ่งแตกต่างกันไป ทั้งนี้ก็เพราะพิธีกรรมการเหยียบเสนา ถือว่าเป็นพิธีกรรมเสริมที่เกิดขึ้นในพิธีกรรมโนราโรงครู และไม่ได้ทำพิธีนี้ทุกครั้งที่มีพิธีกรรมโนราโรงครู แต่จะตั้งพิธีก็ต่อเมื่อชาวบ้านร้องขอให้ช่วยเหลือในการรักษาเสนเท่านั้น

ผู้วิจัยเห็นว่าพิธีกรรมการเหยียบเสนาในพิธีกรรมโนราโรงครู มีแนวโน้มที่จะเสื่อมความนิยมลงไปเรื่อย ๆ คติความเชื่อ ค่านิยม และขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงาม ซึ่งมีส่วนในการสร้างบรรทัดฐานทางสังคมและวัฒนธรรมที่ดีงามอาจจะสูญหายไปด้วย ผู้วิจัยจึงเกิดแรงบันดาลใจในการวิจัยศึกษาเกี่ยวกับพิธีกรรมการเหยียบเสนาในพิธีกรรมโนราโรงครู แล้วนำผลวิเคราะห์ที่ได้จากการศึกษาพิธีกรรมการเหยียบเสนาในพิธีกรรมโนราโรงครูมากำหนดเป็นแนวทางในการสร้างสรรค์ที่เหมาะสม โดยไม่ส่งผลกระทบต่อระบบความเชื่อดั้งเดิมในพิธีกรรมของโนรา ทั้งทางด้านแนวคิด รูปแบบ และองค์ประกอบการแสดง จนเกิดเป็นผลงานการแสดงสร้างสรรค์ชุด “โนราเหยียบเสนา” ที่ผ่านการสร้างสรรค์ตามกระบวนการทางด้านนาฏศิลป์ และแสดงให้เห็นถึงร่องรอยของพิธีกรรมเหยียบเสนาในพิธีกรรมโนราโรงครูอย่างสร้างสรรค์ สำหรับแนวทางการรวบรวมข้อมูลการศึกษาวิจัย ผู้วิจัยได้มีการคัดเลือกนายโรงโนราจากคณะโนราที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จัก และมีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านพิธีกรรมของโนรา เป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 3 ท่าน จาก 3 คณะในจังหวัดที่แตกต่างกัน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความหลากหลาย คือ โนราประสิทธิ์ คณะโนราประสิทธิ์ศิลป์ดาวรุ่ง โนราสายพิธีกรรม จังหวัดนครศรีธรรมราช โนราแซม คณะโนราแซมเสียงทองดาวรุ่ง โนราสายพิธีกรรม จังหวัดพัทลุง และโนรานที คณะโนรานทีมณีศิลป์ ศ.ยกชูปัว โนราสายพิธีกรรม จังหวัดสงขลา

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ นอกจากได้องค์ความรู้เกี่ยวกับพิธีกรรมการเหยียบเสนาที่เป็นประโยชน์ทางด้านวิชาการแล้ว ยังก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานทางด้านศิลปะการแสดงโนราด้วย ซึ่งจักเป็นประโยชน์ต่อเหล่าศิลปินโนราในการนำไปใช้เป็นแบบอย่าง และเป็นแนวทางในการสร้างสรรค์ศิลปะการแสดงโนรา เพื่อใช้รับมือกับกระแส

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ตลอดจนการใช้เพื่อการพัฒนาต่อยอดศิลปะ การแสดงโนราให้ตอบสนองตามความต้องการของผู้ชมในยุคปัจจุบัน และสามารถ คงความนิยมของผู้ชมไว้ได้ ทั้งผู้ชมที่เป็นคนรุ่นเก่าและคนรุ่นใหม่ ซึ่งถือเป็นการอนุรักษ์สืบทอดศิลปะการแสดงโนราให้คงอยู่และไม่เสื่อมสลายไป ดังนั้น การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับพิธีกรรมการเหยียบเสนาในพิธีกรรมโนราโรงครูและ การสร้างสรรค์ผลงานทางด้านศิลปะการแสดงโนรา ชุด โนราเหยียบเสนาในครั้งนี้ ถือว่าเป็นการสร้างสรรคืวิชาการงานศิลป์ที่เป็นประโยชน์ต่อวงการโนราและ วงการการศึกษาทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาพิธีกรรมการเหยียบเสนาในพิธีกรรมโนราโรงครู
2. สร้างสรรค์ผลงานศิลปะการแสดงโนรา ชุด โนราเหยียบเสนา

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพเกี่ยวกับพิธีกรรม เหยียบเสนาในพิธีกรรมโนราโรงครู และนำองค์ความรู้ที่ได้ไปใช้ในการสร้างสรรค์ เป็นผลงานการแสดง ชุด โนราเหยียบเสนา โดยผู้วิจัยได้แบ่งวิธีการดำเนินการ วิจัยออกเป็น 3 ขั้นตอนหลัก คือ การเก็บข้อมูลการวิจัย การวิเคราะห์ข้อมูล และการสร้างสรรค์ศิลปะการแสดง

ขั้นตอนที่ 1 การเก็บข้อมูลการวิจัย

1. การศึกษาข้อมูลจากเอกสาร

ผู้วิจัยใช้วิธีการศึกษาโดยการจัดเก็บข้อมูลการค้นคว้าและ รวบรวมข้อมูลจากหนังสือ ตำรา และเอกสารงานวิจัยจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ เพื่อศึกษาวิเคราะห์ในประเด็นเกี่ยวข้องข้องกับการเหยียบเสนาในพิธีกรรมโนรา โรงครู และการสร้างสรรค์ศิลปะการแสดง

2. การศึกษาภาคสนาม

ผู้วิจัยใช้วิธีการศึกษาโดยการสัมภาษณ์และการสังเกตการณ์ ซึ่งมีรายละเอียดการศึกษาภาคสนาม ดังนี้

2.1 การสัมภาษณ์

ผู้วิจัยได้มีการคัดเลือกกลุ่มบุคคลผู้ให้ข้อมูล การสัมภาษณ์เกี่ยวกับการเหยียบเสนาในพิธีกรรมโนราโรงครูจากกลุ่มบุคคล 4 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มโนราใหญ่ กลุ่มผู้เข้าร่วมพิธี กลุ่มนักดนตรี และกลุ่มนักวิชาการ โดยมีการกำหนดหลักเกณฑ์ในการคัดเลือกกลุ่มบุคคลผู้ให้ข้อมูล การสัมภาษณ์ที่มีคุณสมบัติ

2.2 การสังเกตการณ์

ผู้วิจัยใช้การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม เพื่อศึกษาเกี่ยวกับองค์ประกอบสำคัญของการเหยียบเสนาในพิธีกรรมโนราโรงครู

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

สำหรับเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยภาคสนาม ได้แก่ แบบสัมภาษณ์และแบบสังเกตการณ์ ส่วนในด้านการตรวจสอบและประกันคุณภาพของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย มีการคัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ทางด้านการวิจัยเป็นผู้ตรวจสอบประสิทธิภาพของเครื่องมือ โดยผู้ทรงคุณวุฒิดังกล่าวมีจำนวน 5 ท่าน ได้แก่ 1) อาจารย์ ดร.สุรัตน์ จงดา 2) รองศาสตราจารย์ ดร.จินตนา สายทองคำ 3) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ขวัญใจ คงถาวร 4) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณัฐภา นาฎยนาวิณ และ 5) อาจารย์ ดร.เอกรัตน์ รุ่งสว่าง

4. การยื่นเสนอเพื่อขอรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์

ผู้วิจัยมีการยื่นเสนอเพื่อขอรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ โดยการยื่นหนังสือแจ้งความประสงค์ขอส่งโครงร่างการวิจัย เพื่อขอการรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ หัวข้อเรื่อง “การแสดงสร้างสรรค์ ชุดโนราเหยียบเสนา” จากสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ตามกระบวนการที่สถาบันวิจัยและพัฒนาได้กำหนดไว้

ขั้นตอนที่ 2 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยมีแนวทางในการวิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูล โดยการนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษามาเรียบเรียง และจัดการความรู้ที่ได้ โดยมี

ระบบตามลำดับขั้นตอน ได้แก่ 1) การนำข้อมูลจากการบันทึกเสียงและบันทึกข้อมูลการสัมภาษณ์มาถอดความ 2) การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและน่าเชื่อถือ 3) การเรียบเรียงข้อมูลออกเป็นประเด็น โดยการจำแนกให้เป็นหมวดหมู่ต่าง ๆ ประกอบด้วย ข้อมูลด้านประวัติความเป็นมา ข้อมูลด้านองค์ประกอบสำคัญ ข้อมูลด้านความเชื่อ และข้อมูลด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเหยียบเสนในพิธีกรรมโนราโรงครู 4) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึกที่ละเอียด เพื่อหาองค์ความรู้ในมุมมองที่กว้างขึ้นเกี่ยวกับการเหยียบเสนในพิธีกรรมโรงครู

สำหรับการตรวจสอบความน่าเชื่อถือและความถูกต้องของข้อมูล ผู้วิจัยใช้วิธีการเชื่อมโยงข้อมูล “แบบสามเส้า” โดยการเชื่อมโยงข้อมูลในเรื่องเดียวกันจากที่มาหลายแหล่ง และเลือกใช้เฉพาะข้อมูลที่ตรงกัน เพื่อประกันความน่าเชื่อถือ และได้ข้อมูลที่มีความถูกต้องแม่นยำ

ขั้นตอนที่ 3 การสร้างสรรค์ศิลปะการแสดง

ผู้วิจัยสร้างสรรค์ผลงานศิลปะการแสดง ชุด โนราเหยียบเสน โดยการนำองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาเรื่องการเหยียบเสนในพิธีกรรมโนราโรงครู มาวิเคราะห์ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการกำหนดแนวคิด รูปแบบการแสดง และองค์ประกอบการแสดง จากนั้นจึงออกแบบสร้างสรรค์ผลงานตามแนวคิดและรูปแบบที่กำหนดไว้ ได้แก่ ท่ารำ บทร้อง ดนตรี เครื่องแต่งกาย อุปกรณ์ประกอบการแสดง เสร็จแล้วจึงจัดการสัมมนาเพื่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญทางด้านศิลปะการแสดงได้มีโอกาสทำการวิพากษ์ วิจารณ์ และชี้แนะแนวทางเพื่อปรับปรุงแก้ไขจุดบกพร่องก่อนการนำชุดการแสดงออกเผยแพร่ และสุดท้ายเป็นการสรุปองค์ความรู้ด้านกระบวนการสร้างสรรค์

ขั้นตอนที่ 4 การบันทึกและเรียบเรียงข้อมูล

ผู้วิจัยบันทึกและเรียบเรียงข้อมูลรายงานผลการวิจัยในประเด็นต่าง ๆ ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ได้แก่ การบันทึกเทปวิดีโอผลงานการแสดงสร้างสรรค์ ชุด โนราเหยียบเสน และการจัดทำรูปแบบรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

ผลการวิจัย

ประเด็นที่ 1 การศึกษาพิธีกรรมการเหยียบเสนาในพิธีกรรมโนราโรงครู

1. ความหมายของการเหยียบเสนา

จากการสัมภาษณ์ สืบพงศ์ ธรรมพันธ์ (2564) ศิลปินดนตรีพื้นบ้านโนรา เมื่อวันที่ 17 ธันวาคม 2564 อธิบายว่า “เสนา” มีลักษณะคล้ายปาน แต่จะเป็นเนื้องอกนูนออกมาจากผิวหนัง ซึ่งสามารถเกิดได้ทุกส่วนของร่างกายและจะใหญ่ขึ้นตามตัว โดยเสนามีทั้งลักษณะสีแดงและสีดำ ซึ่งไม่ได้ทำให้เกิดอาการเจ็บปวดใด ๆ เพียงแต่ทำให้ไม่น่าดูและไม่สวยงาม ส่วนใหญ่จะเกิดในเด็กตั้งแต่แรกเกิดหรือผู้ใหญ่บางคนที่ไม่ได้รับการรักษาให้หายตั้งแต่เด็ก ซึ่งเชื่อว่าต้องให้โนราใหญ่เป็นผู้ทำพิธีกรรมเหยียบเสนารักษาให้ เสนาที่เป็นจึงจะหายขาดได้

จากการสัมภาษณ์ โนราประสิทธิ์ (2564) คณะโนราประสิทธิ์ศิลป์ดาวรุ่ง เมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน 2564 อธิบายว่า “เสนา” พบได้ทั้งเสนาสีดำและเสนาสีแดง แต่ที่พบมาก คือ เสนาสีแดง ซึ่งแตกต่างจากปานโดยมีลักษณะเป็นเนื้องอกนูนออกมาคล้ายเนื้องอกและมีมาตั้งแต่แรกเกิด ต้องให้โนราใหญ่ทำพิธีกรรมเหยียบเสนาให้ จึงจะหายได้ หากไม่รีบรักษาเสนา ก็จะขยายใหญ่ขึ้นเรื่อย ๆ

อุดม หนูทอง (2536, น.171) อธิบายว่า “เสนา” เป็นเนื้องอกนูนจากระดับผิวหนัง เป็นแผ่น ถ้ามีลักษณะสีแดง เรียกว่า “เสนาทอง” ถ้ามีลักษณะสีดำ เรียกว่า “เสนาดำ” ไม่ทำให้เจ็บปวดหรือมีอันตราย แต่ถ้าอกบนบางส่วนของร่างกาย เช่น บนใบหน้าก็จะดูน่าเกลียด ถ้าเป็นกับเด็ก ๆ เสนาจะโตขึ้นตามอายุ

ภาพที่ 1 เสนหรือเนื้องอกชนิดหลอดเลือดฮีแมงจิโอมา (Hemangioma)

(ที่มา : ศูนย์สื่อศิลปวัฒนธรรม Thai PBS, 2565)

ทางการแพทย์เรียกเสนว่า “ฮีแมงจิโอมา” (Hemangioma) เนื้องอกชนิดหลอดเลือดฮีแมงจิโอมา (Hemangioma) เป็นเนื้องอกชนิดที่พบได้บ่อยที่สุดในเด็กทารก ส่วนใหญ่มักพบที่บริเวณผิวหนัง ซึ่งจะมีลักษณะโตเร็วในช่วงก่อนอายุ 1 ปี และจะยุบลงไปเองในช่วงอายุ 1 - 5 ปี โดยฮีแมงจิโอมา (Hemangioma) พบได้ประมาณร้อยละ 4 - 10 ของเด็กที่มีอายุก่อน 1 ปี อุบัติการณ์จะเพิ่มมากขึ้นในเด็กที่มีน้ำหนักตัวแรกคลอดน้อยกว่าปกติ ทารกที่คลอดก่อนกำหนด โดยเฉพาะชาวยุโรปเพศหญิงมีโอกาสเป็นมากกว่าเพศชายประมาณ 3 ต่อ 1 (สุพจน์ ฉัตรทินกร, 2558, น.527)

ภาพที่ 2 โนราใหญ่ใช้เท้าเหยียบเสน

(ที่มา : ศูนย์สื่อศิลปวัฒนธรรม Thai PBS, 2565)

“การเหยียบเสน” คือ พิธีกรรมในการรักษาเสนตามหลักความเชื่อในศิลปะการแสดงโนรา โดยเชื่อว่าเสนนั้นไม่สามารถรักษาให้หายได้ด้วยวิธีการทางการแพทย์ แต่จะต้องให้โนราใหญ่ในพิธีกรรมโนราโรงครูเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมเหยียบเสนให้ จึงจะสามารถหายขาดได้ ซึ่งในพิธีกรรมดังกล่าวโนราใหญ่ผู้ประกอบพิธีกรรมจะมีการลงอักขระที่นิ้วหัวแม่เท้าแล้วแตะที่เครื่องประกอบพิธีพร้อมบริกรรมคาถา แล้วใช้นิ้วหัวแม่เท้าเหยียบลงตรงเสนที่เป็น จึงเรียกพิธีกรรมนี้ว่า “เหยียบเสน”

2. ตำนานและความเชื่อเกี่ยวกับการเหยียบเสน

2.1 ตำนานเกี่ยวกับการเหยียบเสน

จากการสัมภาษณ์ โนราแซม (2564) คณะโนราแซมเสียงทองดาวรุ่ง เมื่อวันที่ 17 ธันวาคม 2564 และสืบพงศ์ ธรรมจันทร์ (2564) ศิลปินดนตรีพื้นบ้านโนรา เมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน 2564 ได้อธิบายเกี่ยวกับตำนานที่มาของการเหยียบเสนไว้สอดคล้องกันว่าตามตำนานที่มานั้นมีการผูกโยงความเชื่อและเล่าต่อ ๆ กันมาว่า ชายน้อยหรือขุนศรีศรัทธาในวัยเด็ก ผู้ซึ่งถือว่าเป็นต้นบรมครูทางด้านศิลปะการแสดงโนรา ขณะกำลังล่องเรือจากเกาะกะชังกลับไปยังเมืองหลวง ชายน้อยก็ได้หย่อนเท้าลงเล่นน้ำ ทำให้น้ำจากเท้ากระเด็นไปโดนหน้านายพรานซึ่งเป็นผู้ติดตาม ทำให้น้ำของนายพรานที่มีสีแดงอันเกิดจากเสนนั้นหายไป จากนั้นจึงยึดถือเป็นคติที่ใช้ในพิธีกรรมการเหยียบเสนต่อมา โนราที่ผ่านพิธีกรรมเป็นโนราใหญ่อย่างสมบูรณ์ จึงได้กลายเป็นผู้สืบทอดพิธีกรรมเหยียบเสนสืบมา โดยโนราใหญ่จะใช้หัวแม่เท้าเหยียบรักษาในบริเวณที่เป็นเสนอย่างที่เราเห็นในปัจจุบัน นอกจากนี้จะเห็นข้อสังเกตที่ว่าทำไมหน้ากานายพรานจึงเป็นสีแดงนั้นก็เนื่องมาจากความเชื่อที่ว่า นายพรานเป็นเสนสีแดงบนใบหน้า ต่อมาจึงมักสร้างหน้ากานายพรานให้เป็นสีแดง ดังที่เห็นกันในปัจจุบัน

2.2 ความเชื่อเกี่ยวกับการเหยียบเสน

สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้อ้างถึง อุดม หนูทอง (2542, น.8688) ได้อธิบายว่า “เสน” นั้นเกิดจากการกระทำของผีที่เรียกว่า

“เจ้าเสน” และ พิทยา บุขรรัตน์ (2553, น.230) ได้อธิบายว่า “เสน” เกิดจากการกระทำของผีที่เรียกว่า “โอกะแซง” ซึ่งเป็นผู้ทำหน้าที่เฝ้าเสาโรงโนรา โดยส่วนหนึ่งเป็นเพราะการทำเครื่องหมายของครุหมอโนรา เพื่อต้องการให้เด็กคนนั้นได้เป็นโนรา โดยกระทำผ่านทางผีโอกะแซงหรือผีเจ้าเสนนั่นเอง นอกจากนี้จากการสัมภาษณ์ สืบพงศ์ ธรรมขันธุ์ (2564) ศิลปินดนตรีพื้นบ้านโนรา เมื่อวันที่ 17 ธันวาคม 2564 ที่ได้อธิบายว่า “เสน” ที่เกิดขึ้นนั้น เชื่อว่าเป็นสัญลักษณ์ที่เป็นเครื่องแสดงของผู้ที่เคยเกิดเป็นโนรามาก่อน ผู้ที่มีเชื้อสายโนราโดยตรงหรือเคยมีบรรพบุรุษเป็นโนรามาก่อน หรือเป็นผู้ที่เคยนับถือครุหมอโนรา ตลอดจนเป็นการแสดงให้เห็นถึงพลาณภาพของครุหมอโนรา สำหรับคนที่ไม่เชื่อเรื่องครุหมอโนรา

จากการสัมภาษณ์ สุพัฒน์ นาคเสน (2564) ศิลปินและนักวิชาการทางด้านศิลปะการแสดงโนรา เมื่อวันที่ 17 ธันวาคม 2564 การสัมภาษณ์ สืบพงศ์ ธรรมขันธุ์ (2564) ศิลปินดนตรีพื้นบ้านโนรา เมื่อวันที่ 17 ธันวาคม 2564 และการสัมภาษณ์ โนราแซม (2564) คณะโนราแซมเสียงทองดาวรุ่ง เมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน 2564 ได้อธิบายและมีความเห็นสอดคล้องกันว่าการรักษาเสนตามหลักความเชื่อของคนภาคใต้นั้น พบว่าปัจจุบันมีวิธีการรักษาอยู่ 2 วิธี คือ การรักษาเสน โดยการให้โนราใหญ่เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมเหี้ยบเสนให้ และการรักษาเสนโดยการใช้ตราประทับครุฑจากหน่วยงานราชการ

ผู้วิจัยพบว่าในด้านคติความเชื่อเรื่องพญาครุฑมีความเชื่อมโยงเกี่ยวข้องกับพิธีกรรม ความเชื่อในศิลปะการแสดงโนราด้วย เนื่องจากตามตำนานโนรากล่าวว่า โนรานั้นมีต้นกำเนิดมาจากราชวงศ์ของพระยาสาयฟ้าพาด ซึ่งเป็นราชสำนักของกษัตริย์ ต่อมาพระยาสาयฟ้าทรงทอดพระเนตรการร้ายรำของ “ชายน้อย” ผู้เป็นหลานจนพอพระทัย และได้ทรงสถาปนาเป็น “ขุนศรีศรีทธา” พร้อมทั้งพระราชทานเครื่องทรงอย่างพระมหากษัตริย์ จนเกิดเป็นแบบอย่างการแต่งกายโนราสืบมา ดังนั้นจึงมักเห็นเครื่องแต่งกายบางอย่างของโนราเป็นรูปพญาครุฑ และได้แบบอย่างตามเครื่อง

ทรงของพระมหากษัตริย์ สอดคล้องกับคติความเชื่อลัทธิเทวราชที่ได้รับอิทธิพลจากอินเดีย ตามตำนานของฮินดู ซึ่งเชื่อว่าพระมหากษัตริย์ คือ พระนารายณ์อวตาร (ดาราบรรณ เกตวัลท์, 2563, น.697-698) โดยมีพญาครุฑผู้มีฤทธิ์มากเป็นพระราชพาหนะ ตราประทับครุฑนั้นจึงถือว่ามีค่าสำคัญและเป็นสัญลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ ทำให้พบเห็นวิธีการรักษาเสนาตามหลักความเชื่อของชาวบ้านในภาคใต้ โดยมีการใช้ตราประทับครุฑจากหน่วยงานราชการ เช่น ตราครุฑพ่าห์ จากที่ว่าการอำเภอมาประทับลงตรงบริเวณที่เป็นเสนา เป็นต้น เพราะเชื่อกันว่าพญาครุฑ คือ สัญลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ที่มีฤทธิ์และพลังอำนาจมาก สามารถปกป้องคุ้มครองป้องกันภัย สามารถลบล้างอาถรรพ์และคุณไสยต่าง ๆ ภูตผีปีศาจเกรงกลัวในตบะและบารมีของพญาครุฑ ด้วยเหตุนี้จึงเชื่อว่าสามารถรักษาเสนาให้หายได้ ดังนั้นจึงมักเห็นเครื่องประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ที่มีสัญลักษณ์ของพญาครุฑปรากฏในพิธีกรรมการเหยียบเสนาเสมอ เช่น ตราประทับครุฑพ่าห์ของหน่วยงานราชการ เหรียญเงินรูปพญาครุฑที่ใช้ในการเหยียบเสนา และเครื่องแต่งกายบางอย่างของโนราที่มีรูปพญาครุฑ เป็นต้น

2.3 รูปแบบการประกอบพิธีกรรมการเหยียบเสนา

ผู้วิจัยพบว่า รูปแบบในการประกอบพิธีกรรมการเหยียบเสนาในปัจจุบันนั้นมีความหลากหลาย สามารถจำแนกได้ 3 รูปแบบ คือ 1) การประกอบพิธีกรรมการเหยียบเสนาในพิธีกรรมโนราโรงครู 2) การประกอบพิธีกรรมการเหยียบเสนาหน้าห้องครุหมอโนรา (ห้องบรรพบุรุษโนรา) และ 3) การประกอบพิธีกรรมการเหยียบเสนาในสถานที่อื่น ๆ ที่เหมาะสม

2.4 ขั้นตอนในพิธีกรรมการเหยียบเสนา

จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่าขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมการเหยียบเสนาของโนราแต่ละคณะนั้น สามารถสรุปขั้นตอนหลัก ๆ ได้ 12 ขั้นตอน คือ 1) ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมเข้าพบโนราใหญ่ 2) ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมเตรียมขันหมากและเครื่องประกอบพิธีกรรม 3) ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมยกขันหมากให้โนราใหญ่ 4) โนราใหญ่ร้องบทหรือรำทำบท 5) โนราใหญ่ลงอักขระที่นิ้วหัวแม่เท้า 6) โนราใหญ่รำประกอบ 7) โนราใหญ่เริ่มเหยียบเสนา 8) โนราใหญ่ใช้เหรียญเงิน

ทาบที่เสนเพื่อทำการตัดเสน 9) โนราใหญ่ใช้ทองคำทาบที่เสนเพื่อทำการตัดเสน
10) โนราใหญ่พรมน้ำมนต์ให้ 11) โนราใหญ่ทำการคว่ำขันหมาก และ 12) ผู้เข้าร่วม
พิธีกรรมล้างเท้าให้โนราใหญ่

ภาพที่ 3 การเหยียบเสนในพิธีกรรมโนราโรงครู
(ที่มา : ศูนย์สื่อศิลปวัฒนธรรม Thai PBS, 2565)

2.5 องค์ประกอบสำคัญของพิธีกรรมการเหยียบเสน

จากการศึกษาด้านองค์ประกอบสำคัญในการประกอบ
พิธีกรรมการเหยียบเสน ผู้วิจัยพบว่าสามารถจำแนกองค์ประกอบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง
ได้ 8 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) ผู้ประกอบพิธีกรรม 2) ผู้เข้าร่วมพิธีกรรม 3) บทร้อง
ที่ใช้ประกอบพิธีกรรม 4) คาถาที่ใช้ประกอบพิธีกรรม 5) ดนตรีและเพลงที่ใช้
ประกอบพิธีกรรม 6) ท่ารำที่ใช้ประกอบพิธีกรรม 7) การแต่งกายที่ใช้ประกอบ
พิธีกรรม และ 8) อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบพิธีกรรม

ประเด็นที่ 2 การสร้างสรรค์ผลงานศิลปะการแสดงโนรา ชุด โนราเหยียบเสน

การสร้างสรรค์ผลงานศิลปะการแสดงโนรา ชุด โนราเหยียบเสน
ผู้วิจัยพบองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับแนวทางในการสร้างสรรค์ ซึ่งสามารถเรียบเรียง
เป็นประเด็นต่าง ๆ ได้แก่ 1) การกำหนดกรอบในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ
การแสดงโนรา ชุด โนราเหยียบเสน 2) การสร้างสรรค์ผลงานศิลปะการแสดงโนรา

ชุด โนราเหยียบเสนา ตามกรอบที่กำหนดไว้ และ 3) การตรวจสอบคุณภาพของ ผลงานการสร้างสรรค

1. การกำหนดกรอบในการสร้างสรรคผลงานศิลปะการแสดง โนรา ชุด โนราเหยียบเสนา

การกำหนดกรอบในการสร้างสรรคผลงานทางด้าน ศิลปะการแสดงโนรานั้น ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญและเป็นหัวใจหลักในการสร้างสรรค การแสดงทั้งหมด เพราะฉะนั้นการแสดงถูกสร้างสรรคออกมาในลักษณะไหน หรือเป็นไปในทิศทางใด กรอบในการสร้างสรรคจะเป็นตัวกำหนดในการสร้างสรรค ผลงานการแสดง ชุด โนราเหยียบเสนา ผู้วิจัยมีการกำหนดกรอบ เพื่อการสร้างสรรค ผลงานการแสดง 3 หัวข้อ ได้แก่ 1) การกำหนดแนวคิดในการสร้างสรรค 2) การกำหนดรูปแบบในการแสดงสร้างสรรค และ 3) การกำหนดองค์ประกอบ การแสดงโนราสร้างสรรค ชุด โนราเหยียบเสนา

1.1 การกำหนดแนวคิดในการสร้างสรรค

เนื่องจากการคิดสร้างสรรคผลงานศิลปะการแสดง โนรา ชุด โนราเหยียบเสนา นั้นมีความเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมการเหยียบเสนาใน พิธีกรรมโนราโรงครู การคิดสร้างสรรคดังกล่าวจึงถือว่าเป็นเรื่องยากที่จะหลีกเลี่ยง กระแสวิพากษ์วิจารณ์ เพราะผลงานที่คิดสร้างสรรคอาจส่งผลกระทบต่อระบบ ความเชื่อดั้งเดิมในพิธีกรรมของโนราได้ ดังนั้นการกำหนดแนวคิดในการสร้างสรรค จึงเป็นขั้นตอนที่สำคัญในการวางโครงสร้างการแสดง ซึ่งมีสาระครอบคลุมทั้งใน ด้านวัตถุประสงค์ ด้านเนื้อหาสาระ ด้านระยะเวลา และด้านปริมาณ

1.1.1 ด้านวัตถุประสงค์

ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์หลัก คือ การสร้างสรรค ผลงานศิลปะการแสดงโนรา ชุด โนราเหยียบเสนา โดยการสร้างสรรคผลงาน ศิลปะการแสดงดังกล่าวไม่กระทบต่อระบบความเชื่อค่านิยมและประเพณี ดั้งเดิมของพิธีกรรมการเหยียบเสนาในพิธีกรรมโนราโรงครู

1.1.2 ด้านเนื้อหาสาระ

การศึกษาเกี่ยวกับขั้นตอนของการเหยียบเสนา ในพิธีกรรมโนราโรงครู ผู้วิจัยพบว่าในขั้นตอนการรำประกอบพิธีกรรมการเหยียบเสนา ในพิธีกรรมโนราโรงครูนั้น โนราใหญ่ผู้ประกอบพิธีกรรมมีอิสระในการสร้างสรรค์ และสามารถเรียงร้อยกระบวนการรำในรูปแบบเฉพาะของตนเองได้ โดยกระบวนการ ดังกล่าวเป็นกระบวนการแบบสั้นหรือยาวก็ได้ สุดแล้วแต่โนราใหญ่ผู้ประกอบ พิธีกรรมเห็นควร แต่โดยทั่วไปกระบวนการที่ใช้มักเป็นกระบวนการแบบสั้น ๆ และ รำประกอบพิธีกรรมเพียงเล็กน้อย เพื่อเป็นเครื่องแสดงออกถึงความเป็นโนรา และทำให้พิธีกรรมมีความสมบูรณ์มากขึ้น

จากการศึกษาดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยค้นพบ จุดร่วมที่เหมาะสม จึงเกิดแรงบันดาลใจการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะการแสดง โนรา ชุด โนราเหยียบเสนา โดยมีเนื้อหาสาระที่เน้นการนำเสนอ บทบาทการรำ ของโนราใหญ่ผู้ประกอบพิธีกรรมเหยียบเสนาในฐานะโนรานายโรงที่มีความสุขุม เข้มขลัง และน่าเกรงขาม โดยเน้นการแสดงทักษะการรำขั้นสูง และการรำ ประกอบอาวุธ

1.1.3 ด้านระยะเวลา

เนื่องจากสภาพสังคมปัจจุบันนี้มีความแตกต่าง จากอดีต ผู้คนมีความเร่งรีบและมีข้อจำกัดด้านระยะเวลา ตลอดจนรสนิยมใน การชมการแสดงที่เปลี่ยนไป โดยเฉพาะการชมการแสดงที่ยาวนานเกินไปเป็น เรื่องที่น่าเบื่อหน่ายสำหรับคนในยุคปัจจุบัน ผู้วิจัยจึงได้มีการกำหนดระยะเวลา ของการแสดงสร้างสรรค์ให้อยู่ในช่วงเวลาไม่เกิน 15 นาที ซึ่งถือว่าไม่มากและ ไม่น้อยจนเกินไป

1.1.4 ด้านปริมาณ

สำหรับการกำหนดด้านปริมาณนั้น ผู้วิจัย เห็นว่าเป็นเรื่องสำคัญอีกประการ โดยในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะการแสดง โนรา ชุด โนราเหยียบเสนา ผู้วิจัยมีความประสงค์เพื่อนำเสนอบทบาทของตัว โนราใหญ่ผู้ประกอบพิธีกรรม เน้นการแสดงทักษะการรำขั้นสูง และการรำ

ประกอบอาวุธ จากลักษณะรูปแบบการนำเสนอดังกล่าว ผู้วิจัยจึงคัดเลือกผู้แสดงจำนวนเพียงคนเดียวเท่านั้น เพื่อแสดงให้เห็นถึงความสามารถเฉพาะตนอย่างแท้จริง และเพื่อไม่ให้เกิดการเปรียบเทียบด้านความสามารถด้านการแสดง

1.2 การกำหนดรูปแบบในการแสดงสร้างสรรค์

การกำหนดรูปแบบในการแสดงสร้างสรรค์ ผู้วิจัยได้มีการกำหนดให้อยู่ในรูปแบบนาฏยจารีตดั้งเดิมของโนรา ซึ่งเป็นการกำหนดรูปแบบการสร้างสรรค์แนวอนุรักษ์นิยม โดยมีการสร้างสรรค์ปรับปรุงและพัฒนาองค์ประกอบการแสดงบางส่วน ให้มีความแปลกใหม่ แต่ยังคงรูปแบบให้อยู่ในจารีตเดิม ทั้งในด้านโครงสร้างการแสดง ด้านโครงสร้างท่ารำ โครงสร้างด้านบทร้อง โครงสร้างด้านเครื่องแต่งกาย และโครงสร้างด้านดนตรี

1.3 การกำหนดองค์ประกอบการแสดงโนราสร้างสรรค์

ชุด โนราเหยียบเสนา

การสร้างสรรค์พัฒนาองค์ประกอบการแสดงด้านต่าง ๆ ให้มีความสวยงามเหมาะสมและแปลกใหม่ ทั้งเครื่องแต่งกาย ท่ารำ บทร้อง อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการแสดง เพลง และดนตรี ดังนั้นผู้วิจัยจึงพบว่าการกำหนดแนวคิด การกำหนดรูปแบบ และการกำหนดองค์ประกอบการแสดงต่าง ๆ นั้น เป็นขั้นตอนในการวางแผนงานหรือวางกรอบหรือวางโครงสร้างการแสดงก่อนการลงมือสร้างสรรค์ ขั้นตอนนี้จึงเป็นขั้นตอนสำคัญที่ต้องใช้องค์ความรู้ด้านต่าง ๆ ประกอบ ได้แก่ องค์ความรู้เรื่องการเหยียบเสนาในพิธีโนราโรงครู องค์ความรู้เรื่องการสร้างสรรค์ผลงานทางด้านนาฏยศิลป์ และองค์ความรู้ทางด้านทัศนศิลป์ จนในที่สุดผู้วิจัยจึงค้นพบจุดร่วมที่เหมาะสมในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะการแสดงโนราชุดใหม่ ๆ กับการรักษาไว้ซึ่งความเชื่อ ค่านิยม และประเพณีดั้งเดิมของโนรา ดังปรากฏในกรอบการสร้างสรรค์ที่กำหนดไว้

2. การสร้างสรรค์ผลงานศิลปะการแสดงโนรา ชุด โนราเหยียบเสนา ตามกรอบที่กำหนดไว้ โดยมีการสร้างสรรค์องค์ประกอบการแสดง 5 ด้าน ได้แก่ 1) การสร้างสรรค์ด้านท่ารำ 2) การสร้างสรรค์ด้านดนตรี 3) การสร้างสรรค์

ด้านบทร้อง 4) การสร้างสรรค์ด้านเครื่องแต่งกายโนรา และ 5) การสร้างสรรค์ด้านอุปกรณ์ประกอบการแสดง

3. การตรวจสอบคุณภาพของผลงานการสร้างสรรค์

โดยผู้วิจัยมีการจัดสัมมนาเพื่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ความสามารถ และมีความเชี่ยวชาญทางด้าน การสร้างสรรค์ศิลปะการแสดงได้มีโอกาสทำการวิพากษ์ วิจารณ์ และชี้แนะแนวทาง เพื่อปรับปรุงแก้ไขจุดบกพร่องเกี่ยวกับผลงานที่ได้สร้างสรรค์ โดยมีแนวทาง คือ 1) การจัดประชุมสัมมนาแบบกลุ่ม (Focus Group) เพื่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิได้แสดงความคิดเห็นตลอดจนการให้คำแนะนำเกี่ยวกับผลงานการแสดงที่ได้สร้างสรรค์ขึ้น 2) รวบรวมผลการจัดประชุมสัมมนา 3) ปรับปรุงแก้ไขผลงานการแสดงตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิ 4) อภิปรายสรุปผลองค์ความรู้ด้านกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะการแสดง

บทสรุป

การสร้างสรรค์ผลงานศิลปะการแสดงที่มีความเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมของโนรานั้น ถือว่าเป็นเรื่องที่ยากและอาจเกิดกระแสวิพากษ์วิจารณ์ได้ เนื่องจากการสร้างสรรค์ผลงานที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม อาจส่งผลกระทบต่อระบบความเชื่อดั้งเดิมในพิธีกรรมของโนราได้ ดังนั้นผู้วิจัยจึงมุ่งเน้นศึกษาแนวทางในการสร้างสรรค์ เพื่อค้นหาจุดร่วมที่เหมาะสมในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะการแสดงโนรากับการรักษาไว้ซึ่งความเชื่อค่านิยมและประเพณีดั้งเดิมของโนรา

การศึกษาดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ในด้านการรำประกอบพิธีกรรม การเหยียบเสนาในพิธีกรรมโนราโรงครู โนราใหญ่ผู้ประกอบพิธีกรรมนั้นมีอิสระในการสร้างสรรค์และสามารถเรียงร้อยกระบวนการรำในรูปแบบเฉพาะของตนเองได้ โดยกระบวนการดังกล่าวนั้นมักเป็นกระบวนการแบบสั้น ๆ ที่ใช้รำประกอบพิธีกรรมเพียงเล็กน้อย เพื่อเป็นเครื่องแสดงถึงความเป็นโนราและทำให้พิธีกรรมมีความสมบูรณ์มากขึ้น สำหรับท่าทางต่าง ๆ ที่นำมาเรียงร้อยนั้นได้แบบอย่างท่าทางมาจากการรำเขียนพราาย และการรำอื่น ๆ ในศิลปะการแสดงโนรา

ดังนั้นผู้วิจัยจึงค้นพบจุดร่วมที่เหมาะสม เพื่อการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะการแสดงโนรากับการรักษาไว้ซึ่งความเชื่อ ค่านิยม และประเพณีดั้งเดิมของพิธีกรรมการเหยียบเสนาในพิธีกรรมโนราโรงครู คือ

ผู้วิจัยพบว่าในขั้นตอนของการรำประกอบพิธีกรรมการเหยียบเสนาในพิธีกรรมโนราโรงครู โนราใหญ่ผู้ประกอบพิธีกรรมสามารถสร้างสรรค์และเรียงร้อยกระบวนการรำในรูปแบบเฉพาะของตนเองได้ ซึ่งนั่นแสดงให้เห็นว่าโนราใหญ่ผู้ประกอบพิธีกรรมมีอิสระในการสร้างสรรค์ และไม่ได้มีกฎเกณฑ์ของพิธีกรรมมาเป็นตัวกำหนด ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นว่าการสร้างสรรค์ต่อยอดกระบวนการรำในช่วงขั้นตอนดังกล่าวเป็นการเหมาะสม และไม่ได้ขัดต่อรูปแบบพิธีกรรมดั้งเดิมแต่อย่างใด

ดังนั้นผู้วิจัยจึงเกิดแรงบันดาลใจการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะการแสดงโนรา ชุด โนราเหยียบเสนา โดยมีเนื้อหาสาระที่เน้นการนำเสนอ บทบาทการรำของโนราใหญ่ผู้ประกอบพิธีกรรมเหยียบเสนาในฐานะโนรานายโรงที่มีความสุขุมเข้มขลัง และน่าเกรงขาม โดยเน้นการแสดงทักษะการรำขั้นสูง และการรำประกอบอาวุธ

โดยมีกระบวนการในการสร้างสรรค์ผลงานทั้งหมด 3 ขั้นตอนหลัก ได้แก่ 1) การกำหนดกรอบในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะการแสดงโนรา ชุด โนราเหยียบเสนา 2) การสร้างสรรค์ผลงานศิลปะการแสดงโนรา ชุด โนราเหยียบเสนา ตามกรอบที่กำหนดไว้ และ 3) การตรวจสอบคุณภาพของผลงานการสร้างสรรค์

กิตติกรรมประกาศ

ผลงานการวิจัยในครั้งนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี เนื่องจากผู้วิจัยได้รับ
ทุนอุดหนุนโครงการวิจัยและนวัตกรรม ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2564
จากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) จึงใคร่ขอกราบขอบคุณสำนักงาน
การวิจัยแห่งชาติ (วช.) ไว้ ณ ที่นี้ด้วย

เอกสารอ้างอิง

- ดาราวรรณ เกตวัลย์. (2563). ครูท: คุณลักษณะแห่งผู้นำ. ใน *การประชุมวิชาการและการนำเสนอผลงานวิจัยบัณฑิตศึกษาระดับชาติ มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด ครั้งที่ 2 นวัตกรรมสร้างสรรค์ศาสตร์พระราชาสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน*. มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด.
- โนราแซม. (คณะโนราแซมเสียงทองดาร์รุ่ง). สัมภาษณ์, 17 ธันวาคม 2564.
- โนราประสิทธิ์. (คณะโนราประสิทธิ์ศิลป์ดาร์รุ่ง). สัมภาษณ์, 15 พฤศจิกายน 2564.
- พิทยา บุขรรัตน์. (2553). *นาฏกรรมแห่งลุ่มทะเลสาบสงขลาการเปลี่ยนแปลงและความสัมพันธ์กับสังคมและวัฒนธรรมของหนังตะลุงและโนรา*. อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ธนาคารไทยพาณิชย์. มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย. (2542). *สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ : เล่ม 18 หาบข้าว - เฮฮากับระหม้อ*. ผู้แต่ง.
- _____. (2542). *สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ : เล่ม 18 หาบข้าว - เฮฮากับระหม้อ*. อ้างถึงใน อุดม หนูทอง. (2536). *โนรา*. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ภาคใต้.
- ศูนย์สื่อศิลปวัฒนธรรม Thai PBS. (2565). *เสนหรือเนื่องอกชนิดหลอดเลือดฮีแมงจิโอมา (Hemangioma)* [รูปภาพ]. ผู้แต่ง.
- _____. (2565). *โนราใหญ่ใช้ทำเหยียบเสน* [รูปภาพ]. ผู้แต่ง.
- _____. (2565). *การเหยียบเสนในพิธีกรรมโนราโรงครู* [รูปภาพ]. ผู้แต่ง.
- สุพัฒน์ นาคเสน. (ศิลปินและนักวิชาการทางด้านศิลปะการแสดงโนรา). สัมภาษณ์, 15 ธันวาคม 2564.
- สุพจน์ ฉัตรทินกร (2558). Hemangiomas: ความรู้พื้นฐานและแนวทางการรักษาในปัจจุบัน. *ศรีนครินทร์เวชสาร*. 30(5), 527-537.
- สุรพล วิรุฬห์รักษ์. (2547). *หลักการแสดงนาฏศิลป์ปริทรรศน์*. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สืบบงศ์ ธรรมขันธุ์. (ศิลปินดนตรีพื้นบ้านโนรา). สัมภาษณ์, 17 ธันวาคม 2564.
- อุดม หนูทอง. (2536). *โนรา*. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ภาคใต้.